

25 let Ústavu experimentální psychologie Slovenské akademie věd

Ve dnech 12.—13. března 1980 se konala ve Smolenicích konference u příležitosti 25. výročí založení ústavu, který patří k nejstarším, největším a nejvýznamnějším specializovaným psychologickým institucím v Československu.

Pracoviště vzniklo 7. března 1955 z Psychologického oddělení Filozofického ústavu SAV (existujícího od roku 1952) jako Psychologická laboratoř SAV. Působilo v něm zpočátku 6 odborných pracovníků a 1 administrativní síla; jejich všestranným přičiněním se vybudovala první laboratoř psychologie na Slovensku (v budově na Klemensové ulici 19). Postupným růstem se Psychologická laboratoř SAV přebudovala na Ústav experimentální psychologie SAV (usnesení Prezidia ČSAV z roku 1963) a přibližně od té doby sídlí v Kocelové ulici 15). Zde se vybudovaly nové laboratorní prostory a rozvinula soustředěná experimentální vědeckovýzkumná činnost.

V současnosti patří pracoviště k středním, ještě nedobudovaným ústavům v rámci Slovenské akademie věd, má 34 pracovníků na systemizovaných místech a 6 ve vědecké výchově, z toho 23 psychologů (11 vědeckých a 5 vědecko-technických), 2 matematiky, 2 techniky, 2 jazykové odborníky, neurofyziologa, biofyzička, 5 laborantek a malou skupinu spolupracujících složek. Člení se na čtyři výzkumná oddělení (obecná psychologie, inženýrská psychologie, psychologie osobnosti a psychofyziologie), ze kterých se vyčleňují pracovníci do dvou úseků (kde se řeší problémy obecné psychologické teorie a modelování psychických procesů). V rámci spolupracujících složek se vytvořily tři útvary (vývojově-technický, dokumentační a

provozní). Ústav má technické vybavení — přístroje a metodiky v hodnotě 2,5 mil. Kčs, asi 8000 knih, dostává více než 90 časopisů (většinou výměnou ze zahraničí). Od roku 1973 vlastní stolní počítač HP 9820 A.

Po činnosti meritorně zaměřené na přeorientování psychologie na vědecký obor s marxistickou metodologií (nejvíce období do r. 1955) rozvinula se i vlastní experimentální práce, a to výzkum podmíněných odpovědí v různých smyslových systémech. Současně se začala rozvíjet výzkumná činnost v oblasti psychologie práce s přihlédnutím na potřeby průmyslové výroby.

Oba tyto tématické okruhy našly později výraznější zastoupení v celkové profilaci ústavu.

Od r. 1960 se ústav výzkumně zaměřuje na experimentální výzkum poznávacích procesů s aplikací převážně ve výrobní praxi. Profilujícímu směru výzkumu odpovídaly úkoly státního plánu výzkumu v r. 1961—1970 zaměřené na psychologii vnímání a psychologické aspekty automatizace výroby.

V páté pětiletce (1971—1975) řešil ústav některé díle úkoly státního výzkumného programu z oblasti paměti, zátěže, autoregulace, interakce párových funkcí a systému člověk—počítač.

V šesté pětiletce (1976—1980) byl ústav koordinátorem hlavního úkolu státního plánu VIII-5-2 „Poznávací procesy a jejich vliv na utváření socialistické osobnosti“. Cílem úkolu bylo na základě výzkumných údajů získat nové poznatky o struktuře a dynamice některých základních funkcí vnímání, paměti ve vztahu k osobnosti v normě a částečně i v patologii. V experimentálním výzkumu se položil důraz na interfunkční vztahy základních poznávacích procesů, především uchovávání informací, s psychofyziologickými determinantami

a regulačním působením osobnosti. Zkoumaly se i poznávací procesy v závažných situacích a problémy dialogu člověka s počítačem. V rámci hlavního úkolu se v ústavu řešilo pět dílčích úkolů: psychofyziologické mechanismy poznávacích procesů se zřetelem na autoregulaci; způsoby uchovávání informací; interfunkční vztahy osobnosti a percepčně-mnémických procesů; vliv zátěže na poznávací procesy; změna nároků na poznávací procesy člověka při zavádění automatizovaných systémů řízení. V ústavu se řeší i dílčí úkol VIII-6-11/3 (Kritika buržoazních a revizionistických směrů v psychologii).

Za uplynulých 25 let se v ústavu realizovalo cca 250 výzkumných projektů.

Z charakteru pracoviště vyplývá, že hlavní formou pomoci praxi je publikování výsledků vědecko-výzkumné činnosti pro potřeby odborných psychologů v aplikovaném výzkumu a rutinní praxi. Pracovištěm vydávaná ročenka *Psychologické studie* (v r. 1956, 1960–1964) se r. 1965 přeměnila na časopis *Studia psychologica*. Je to t. č. jediný (od r. 1970) mezinárodní psychologický časopis v zemích socialistického společenství. Mimo překladů publikovali pracovníci ústavu dosud 30 a knih a více než 1000 článků, z čehož výběrová bibliografie do r. 1973 uvádí více než 600 původních studií. Už v r. 1961 začal ústav vydávat příležitostně polopublikace – informační materiály; od roku 1964 vycházejí Zprávy Ústavu experimentální psychologie SAV. Určené jsou pro rychlé předávání výsledků vědecko-výzkumné činnosti praxi, zejména pokud jde o metodologické novinky, metodické příspěvky, techniky výzkumu apod. Ročně je vydáváno přibližně 20 čísel, do roku 1979 vyšlo 350 čísel.

Pracovníci ústavu se rozhodující měrou – organizací a referáty podíleli na různých odborných setkáních v CSSR; zúčastňovali se podle možností i zahraničních, mezinárodních setkání nejen v socialistických a evropských, ale i v zámořských zemích.

Od roku 1957 vědečtí pracovníci ústavu příležitostně vykonávají pedagogickou činnost na slovenských vysokých školách, podílejí se na výchově studentů, zabezpečují také vedení diplomových a rigorozních prací a i ostatním psychologům v praxi poskytují konzultace.

Angažovaná činnost se zintenzivnila především v posledních letech a vycházela z usnesení ÚV KSC o ideologické práci, vědecko-technickém rozvoji, výchově mladé generace, společenských vědách apod. Publicistika (především v časopise *Nové slovo*, v denním tisku, v rozhlase a televizi, v Domě politické

výchovy v Bratislavě) se zaměřila na stranickou problematiku, politicko-výchovnou práci a aktuální témata našeho života (např. otázky stranického vzdělávání, zaměstnanosti žen, socialistického soutěžení, socialistické tělovýchovy). Mimo to většina témat byla přednesena na různých konferencích s odborným a angažovaným zaměřením; ústav připravil i knižní publikace s výrazným ideovým zaměřením, např. publikaci *Metodologické problémy psychologie* (1975).

Popularizační činnost se uskutečňovala jednak ve spolupráci s bývalou Společností pro šíření politických poznatků a nyníjší Socialistickou akademií a jednak ústav usměrňoval působení jednotlivých pracovníků v přednáškové činnosti a publikování v denním tisku a časopisech (zejména *Svět vědy*, *PAS*, *Elektrón*). Zatímco v roce 1960 pracovníci přednesli, resp. publikovali 33 prací tohoto zaměření, v r. 1975 to bylo cca 100 prací. Tématicky vycházela popularizační činnost z požadavků jednotlivých časopisů jako i z ústavem řešených výzkumných úkolů.

Spolupráce s praxí a s resortním výzkumem se uskutečňovala zejména v závislosti na řešení výzkumných problémů. Spolupráce se uskutečňovala zejména s těmito organizacemi: Institut pro výchovu vedoucích pracovníků, Slověchia, Slovaft, VSŽ, n. p. Košice, Vojenská politická akademie KG v Bratislavě, Krajská psychologická výchovná klinika Košice, ZDS pro neslyšící, Bratislava. Mimo uvedené pracoviště, kde se spolupráce uskutečňovala na základě vzájemných smluv, spolupracovaly jednotlivé týmy pracovníků ústavu s řadou dalších institucí, např. (jsou uvedeny v chronologickém pořadí): Institut řízení při vládě SSR, Výzkumný ústav mechanizace a automatizace Nové Město n. Váhom, Výzkumný ústav humánní bioklimatologie, Výzkumný ústav hygieny, Ústav systémového inženýrství průmyslu, Výzkumný ústav tělesné výchovy a sportu, Výzkumný ústav lékařské bioniky, Čs. výzkumný ústav práce, katedry psychologie FF UK v Bratislavě a Trnavě, katedra FF UPJŠ v Košicích atp.

Expertízy se provedly pro stranické orgány, pro ministerstva průmyslu, dopravy, práce a sociálních věcí SSR, ČSAD atd.

Ústav přispěl k plnění úkolů vyplývajících z dokumentu *Projekt dalšího rozvoje výchovněvzdělávací soustavy CSSR* a z obecných požadavků Jednotného programu společensko-vědního výzkumu podkladem pro expertízu *Formování osobnosti socialistického člověka*.

Již od začátku vyvíjelo psychologické pracoviště SAV aktivity organizačního charakteru. Z jeho iniciativy se roku 1957 konala první celostátní konference psychologů v Smolenicích, tematicky psycorientovaná na problémy využívání psychologických poznatků při výstavbě socialistické společnosti. Vedoucí pracovníci ústavu se podíleli na tvorbě nejdůležitějších dokumentů o psychologii v ČSSR. Ústav všestranně zabezpečuje činnost Slovenské psychologické společnosti při SAV. V spolupráci anebo sám zorganizoval většinu odborných setkání, z toho 6 mezinárodních konferencí (setkání podunajských psychologů, konference Experiment v psychologii v roce 1975). Ústav byl v roce 1978 organizátorem I. mezinárodní konference spolupracovníků psychologických pracovišť Akademie věd socialistických zemí.

Ústavu bylo v r. 1965 přiznáno, jako první psychologické instituci na Slovensku, právo školícího pracoviště v oboru psychologických věd. Do r. 1979 se na pracovišti vyškolovalo (resp. školi) 28 vědeckých pracovníků, z toho většina pro jiné resorty.*)

Hodnotit činnost ústavu není obtížné. Tomuto pracovišti se podařilo vytvořit ucelenou bratislavskou experimentální školu, která po jistý čas měla svůj protějšek pouze v tehdejší Psychologickém ústavu Univerzity Karlovy v Praze. Srovnáním obou experimentálních škol vynikne profil jubilejního pracoviště. První ze škol (bratislavská) může být charakterizována větším důrazem na psychické procesy, výcvik a výstupy do inženýrské psychologie. Druhá z nich (pražská) je charakterizována důrazem na typologii lidských činností a postupným přechodem na otázky jejich psychické regulace. Výstupy pražské školy směřovaly více do obecné psychologie než do aplikačních možností psychologie práce. Obě pak byly kromě subjektivních záměrů svých pracovníků determinovány objektivními možnostmi výzkumu, které zahrnují širokou paletu technických možností realizace výzkumných aparatur, vycházejících z problémových záměrů pracoviště.

Bratislavská škola se proti důrazu pražské školy na činnost soustřeďovala na psychické procesy, kterými se vý-

zkumně zabývaly i ostatní útvary zmíněného ústavu. Za zmínku stojí výzkumy vnímání (Florek, 1975), paměti a pozornosti (Šipoš, 1975), myšlení (Stríženec, 1970), procesu učení a výcviku, osobnostních charakteristik operátora, vztahů počítač-operátor a jiné. Pozornost byla věnována inženýrské psychologii jako celku, zvláště pokud jde o prezentaci novějších trendů (Stríženec, 1971, 1972), kybernetickým a systémovým aspektem psychologie (1966, 1969) a aplikaci teorie informací v psychologii. Vyústění do praxe se zaměřilo na profes. operátora (Daniel, 1975), na výcvik pracovníků (Daniel, 1967) a na řešení otázky zátěže. Na rozdíl od pražské školy si bratislavská škola uchovala kontinuitu, avšak i zde se jeví trendy od teoreticky abstraktní tematiky ke konkrétně praktické, i když nikoliv sociální, avšak řešené na vysoké metodologické úrovni. Popsané bratislavské pracoviště bylo v sedmdesátých letech považováno mnohými právem za špičkové psychologické pracoviště v Československu.

Jubilejní konference mohla postihnout jenom část vykonané práce ve vybraných ukázkách. Stalo se tak v rámci tohoto programu její odborné části: D. Kováč: Naša metodológia, O. Halmiová: Naša kritika iných metodológií, A. Potašová: Novšie poznatky o základných pamäťových procesoch, I. Ruisel: Interfunkčné (intrapsychické) vzťahy pamäti, M. Stríženec: Skúmanie poznávacích procesov v systéme človek—stroj, J. Daniel: Kognitívne procesy v podmienkach záťaže, A. Uherík: Psychofyziológické vlastnosti človeka a ich regulačná funkcia, F. Šebaj: Osobnostné vlastnosti a respirácia, J. Plichtová: Kategorizácia a verbálna pamäť, J. Zelman: Rozhodovanie v systéme človek—počítač, L. Arbet: Tvoriťnosť a pamäťové výkony u technikov-vynálezcov.

Slavnostní zasedání konference bylo charakterizováno přítomností významných hostů — zástupců prezidia SAV, kolegia pedagogiky a psychologie ČSAV a SAV a nejvýznamnějších slovenských psychologických pracovišť. Péče orgánů Komunistické strany Slovenska o rozvoj psychologie na Slovensku byla zdůrazněna vystoupením zástupce jejího ústředního výboru, jakož i zástupce OV KSS, který ve svém projevu dovedl velmi bezprostředně a neformálně vzpomenout na první pionýrské kroky zakladatelů jubilejního pracoviště.

Pro dokreslení dělného a přátelského prostředí pracoviště, jehož spolupracovníci měli vždy blízko ke spolupráci a daleko k neplodnému hašteření, byla neformální diskuse u „posterů“. Asi na

*) Základní informace o vědeckovýzkumné činnosti ústavu poskytují:
1. Výběrová bibliografie původních prací Ústavu experimentální psychologie SAV za r. 1955—1974. ÚEP SAV, Bratislava 1975, 108 str.
2. Nejvýznamnější výsledky vědeckého výzkumu Ústavu experimentální psychologie SAV od r. 1970. D. Kováč, O. Halmiová (red.) a kol.: Správy ÚEP SAV 1974, č. 318.

deseti panelech vyvěsili jednotliví pracovníci ústavu teze, metody a grafické a tabulové výsledky svých výzkumných prací zkratkovitou formou. Účastníci konference měli již před tím možnost si obsah „posterů“ prostudovat a potom v době k tomu určené se shromáždili tazatelé i autoři, aby si vyměňovali informace i názory. Pohled na zaujaté diskutéry v krásných prostorách foyer smolenického zámku jsou krásnou a syntetickou vzpomínkou účastníka na toto milé setkání.

Z. Bureš

Zpráva o činnosti sekce psychologie práce Čs. psychologické společnosti při CSAV (česká část) za rok 1979

Výbor sekce, který má celkem 18 členů, řešil na svých schůzích aktuální otázky rozvoje oboru a jeho uplatňování v naší socialistické společnosti. Byla rozvinula spolupráce se sekci psychologie práce Slovenské psychologické společnosti při organizaci každoročního setkání psychologů práce z ČSR a SSR a jiných akcích i jednáních celostátního charakteru.

Hlavní pozornost se soustřeďovala na uspořádání konference „VI. setkání psychologů práce ČSR“ ve dnech 18. a 19. června 1979 v Interhotelu Moskva v Gottwaldově. Byla vydána abstrakta referátů a brožura „Problémy a metodika práce psychologa na podniku“ v rozsahu 81 stran. Konference byla zaměřena na tyto okruhy otázek:

1. rozvoj osobnosti socialistického člověka v pracovní činnosti,
2. psychologické otázky řízení,
3. psychologie v podnikové praxi,
4. podíl psychologie na přípravě THP.

Bylo předneseno celkem 23 referátů s diskusí. Konference byla navštívena 90 účastníků z ČSR a SSR.

Pro vědecké kolegium pedagogiky-psychologie CSAV byla připravena pro varšavskou poradu psychologů socialistických zemí zpráva „Jak je organizována praktická činnost psychologů v oblasti ekonomiky v ČSSR“ a další materiály, které zahrnul do svého referátu dr. D. Kováč, DrSc. Členové sekce zaslali rovněž své připomínky a doplňky doc. Růžičkovi a doc. Kholovi ke zpracování dokumentu o psychologii práce, který bude projednáván v komisi pro psychologii při vědeckém kolegiu pedagogiky-psychologie.

V listopadu 1979 se sešli zástupci sekce v rámci nové zřízené komise pro otázky profese psychologa při hlavním výboru Čs. psychologické společnosti. Pracovní skupina ve složení doc. Velehradský a dr. Schulz připraví zprávu

o stavu psychologických služeb v psychologii práce, která bude součástí celkového elaborátu o odborných psychologických službách v ČSSR a jejich zajištění.

Byli jmenováni dva členové výboru (dr. Bedrnová a dr. Klementová) do komise pro informatiku a propagaci při hlavním výboru ČSPS.

Závěry

I když se členská základna v oboru psychologie práce v ČSSR zvyšuje každoročně od roku 1965 přibližně o 50 nových pracovníků, je nutné, aby podniky a GR centrálně plánovaly místa psychologů práce, neboť bez těchto požadavků ministerstvo školství nepřidělí fakultám směrná čísla. Pokud jde o organizační upevnění postavení psychologů na podnicích, jeví se potřebné projednání vypracovaného dokumentu „Zásady organizace, postavení a činnosti útvarů psychologie práce ve státních hospodářských organizacích a některých dalších organizacích, řízených ústředními úřady“ vládními orgány.

Obor psychologie práce má v naší společnosti již uznávané místo. Je třeba dále zkvalitňovat teoretickou výzkumnou práci i praktickou činnost psychologů ve všech úsecích výroby, řídicí práce a při realizaci sociálního programu.

B. Chalupa

Seminář o viceoborovém přístupu k problematice osobnosti

V druhé polovině sedmdesátých let realizovala brněnská oblastní skupina Čs. psychologické společnosti ve spolupráci s některými pracovišti nebo institucemi několik akcí věnovaných problematice osobnosti; šlo většinou o jednodenní semináře, v jednom případě však také o dvoudenní konferenci. Koncem minulého roku se navázalo na tuto tradici uspořádáním jednodenního teoreticko-metodologického semináře „Osobnost jako předmět viceoborového přístupu výzkumného i aplikačního“. Seminář se konal 4. 12. 1979; brněnská oblastní skupina ČSPS jej pořádala ve spolupráci s Psychologickou laboratorii CSAV a se sekci pedagogika-psychologie MěstV Socialistické akademie v Brně. Kromě brněnských psychologů, filozofů, sociologů, pedagogů aj. se semináře účastnili také někteří psychologové z různých míst republiky.

V úvodním projevu hovořila O. Kolaříková o pohnutkách, které vedly k uspořádání semináře. V současné době řada vědních oborů pracuje s pojmem „osobnost“; je zřejmé, že jejich teoreticko-metodologické přístupy k této proble-